

column

Giselinde Kuipers

Het beter weten

Onderwijs gaat over machtsverschil. Het hele idee van lesgeven, zelfs in de moderne iedereen-ontdekt-zijn-eigen-kennis-in-zichzelf onderwijsvormen, is gebaseerd op het idee dat één persoon – de docent – het beter weet; en dat de leerlingen of studenten zich aan dit hogere inzicht dienen te onderwerpen.

Toen ik begon met college geven, nu zo'n vijftien jaar geleden, maakte ik me daar nogal zorgen over. Wat als de studenten me niet zouden geloven? Als ze niet zouden doen wat ik zelf? Als ze, kortom, mijn autoriteit niet zouden accepteren? Maar elke keer als ik een collegezaal, eerst klein, later steeds groter, binnenliep voltrok zich het wonder: iedereen luisterde naar me! Iedereen deed wat ik zei!

Jarenlange socialisatie in onderwijsinstellingen, de legitimiteit van de institutie die mijn naam op het rooster had gezet steunden mij in mijn greep naar de macht. Zelfs de inrichting van de ruimte onderstreepte mijn positie – podium, lessenaar, groot schoolbord en beeldscherm voor de docent, en kleine tafeltjes, ongemakkelijke stoelen, vaak vastgeklonken aan de vloer, voor de studenten. Ook de controle over de tijd – pure machtsuitoefening – is fysiek ingebed: in de collegezalen van de UvA hangt de klok altijd zo dat alleen de docent er onbelemmerd zicht op heeft. Met zoveel hulp van buitenaf was het feit dat ik op de voor de docent bestemde plek was gaan zitten voldoende bewijs, althans voorlopig, van mijn autoriteit.

Zo illustreert het onderwijs, in het klein, het mirakel van het samenleven dat zich elke dag voltrekt. Zonder veel afspraak of overleg, en met opvallend weinig protest, schikt iedereen zich naar zijn of haar rol.

Allerlei academisch sociologen, die het sociale leven onderzoeken maar vaak hun brood (deels) verdienen met onderwijs, hebben hierover geschreven. Etnomethodologen, de *practical jokers* van de sociologie, onderzochten met hun 'breaching experiments' de vanzelfsprekendheid van sociale situaties. Onderwijssituaties waren een dankbare setting voor hun experimenten: wat als docenten zich niet meer als docent

gedragen en studenten niet meer als student? Reacties waren soms geamuseerd, vaker boos of verward. Als de sociale orde verdwijnt, valt de bodem uit ons bestaan. Ook Pierre Bourdieu, altijd gespist op verdeckte vormen van machtsuitoefening ('symbolisch geweld') schreef over de sociale logica van de les. Het onderwijs was voor hem een voorbeeldige illustratie van de manier waarop mensen gewillig meewerken aan hun eigen onderschikking en onderdrukking.

Tegenwoordig weet ik dat ik me over de medewerking van studenten weinig zorgen hoeft te maken: de welwillendheid van studenten ten opzichte van docenten is eerder te groot dan te klein. De belangrijkste vorm van studentenprotest is typerend voor de ongelijke verhoudingen: wegblijven. Maar ik verbaas me nog altijd over de vanzelfsprekendheid van mijn gezag, en helemaal wennen doet het nooit. Soms, tijdens een college, zie ik twintig, dertig, honderd, tweehonderd mensen netjes opschrijven wat ik zojuist gezegd heb. En dan word ik plotseling overvallen door twijfel en onbehagen: klopt het wel wat ik zeg? Is het niet eigenlijk heel anders? Wie ben ik dat ik dit doen mag?

Dit plots opkomende ongemak over mijn autoriteit als docent is misschien een beetje persoonlijk, maar weerspiegelt ook een breder maatschappelijk ongemak. Ik hoor het vaak terug in discussies over het 'nieuwe leren', waarin docenten, deskundigen, en andere autoriteiten bezwaar maken tegen precies dit autoritaire aspect van het onderwijs. Men beroept zich dan op de onderliggende partij, leerlingen en studenten, die geen behoefte zouden hebben aan 'eenrichtingsverkeer'. Maar het is volgens mij eerder onze intens gesociologiseerde, polderende, egalitaire hogere middenklasse – waar ik natuurlijk bij hoor – die zich onprettig voelt bij machtsverschil. Met meer paternalisme dan zelfinzicht projecteert men dit onbehagen op leerlingen en studenten.

Zo lijdt het onderwijs onder het ongemak van de machthebbers. We weten wel dat we het beter weten. Maar we willen ons er niet op laten voorstaan.